

DEBAT SOBRE

HUMANITATS

HUMANITATS?

QUINES, PER QUÈ

I PER A QUI?

PER

CARLES MIRALLES.

MEMBRE DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

1. Preliminarment, pot semblar interessant una delimitació de les humanitats, en general i en l'àmbit de l'ensenyament, a partir del punt de vista tradicional.

Hi ha un centre indiscutible, ocupat per l'ús correcte, oral i escrit, fins al domini perfecte, de la pròpia llengua, i pel seu coneixement gramatical complet.

Llengua pròpia a part, com a fonament de tota l'educació se situen les llengües clàssiques, llatí i grec, i la filosofia. Els valors formatius que són atribuïts a aquestes disciplines es consideren universals i bàsics. A través de la llengua —que és la d'un país— es constitueix, complementàriament, el sistema de les humanitats que van de l'universal al particular, format per la història —història d'un país, sobre la base de la història antiga i confrontada amb la dels altres països— i per la literatura —literatura d'un país, sobre el cànon de les literatures antigues i en el context universal de les tendències i de les obres.

De l'aplicació d'aquest esquema tradicional a Catalunya, en deriven alguns problemes. Aquí la llengua són dues llengües. No sabem si l'ús correcte del castellà i el coneixement de la seva gramàtica hauria d'implicar, ni fins a quin punt, l'estudi de la seva literatura. I històries, quantes n'hi ha o n'hi ha d'haver?

Entre aquestes disciplines, suposant que hi hagués encara acord que totes són fonamentals, cal tenir en compte que determinades franges de coneixement tendeixen a assolir i reclamar la condició d'independents i a demanar un lloc en el sistema educatiu —per exemple, l'art entre la història i la literatura.

Els moviments metodològics en l'interior d'aquestes disciplines, així com les expectatives socials, en l'exterior, provoquen desplaçaments del centre d'atenció de cada una. Bàsicament, això és a hores d'ara palès en el cas de la llengua pròpia. Les llengües clàssiques acaben sofrint les conseqüències d'una concepció utilitària de l'ensenyament del català: hi ha dubtes sobre si el fonamental és el grec i el llatí o bé la cultura grega i la romana. Quin és el sentit de la història que s'explica? El coneixement del passat nacional? El sentit del passat i del seu record? Què cal explicar en cada cas i qui ho decideix?

Hi ha, més enllà de la filosofia i la història, que poden ser les més universals, una sèrie de disciplines que se n'aparten, llin-den entre elles o amb matèries científiques: des de la geografia a la psicologia, per exemple, passant per la sociologia i l'antropologia. Això sense comptar amb les disciplines que, en el camp de les humanitats, corresponen de fa temps a les tècniques en el camp de les ciències, ço és, el dret i l'economia —i també la medicina havia tingut un fonament humanístic. Tot això no té representació en l'ensenyament no universitari, en allò que, aquí a Catalunya, s'havia anomenat, a l'època dels noucentistes, «la formació del ciutadà».

S'hi suma el tema de les llengües modernes. Tothom creu que han de formar part del currículum acadèmic, que és ben útil saber llengües, entendre i fer-se entendre en altres llengües. Però hi ha qui pensa que es tracta només de servir-se'n, i hi ha, en canvi, qui considera que les llengües modernes han de ser l'accés a altres cultures, a la història, a la literatura d'un altre país, que no s'han d'estudiar només com a instrument. Hi ha qui pensa que, des del punt de vista formatiu, podrien arribar a substituir les llengües clàssiques, i hi ha qui pensa que, rodonament, això fóra un error.

37

2. D'altra banda, és constatable una mena de ruptura entre les estratègies acadèmiques desenvolupades per aquestes disciplines en l'àmbit de la recerca i allò que se n'esperaria en l'àmbit de l'educació. O sigui, un conflicte entre l'especialització, que forma professionals de temes concrets, i el que fóra més de desitjar en l'ensenyament: coneixements generals, capacitat de síntesi, fixació i assoliment d'objectius al marge de les diverses *praxeis* docents.

Això introdueix un tema que, segons com, sobrepassa el debat, però que inevitablement el configura. L'ensenyament, en tots els seus graus fins a l'universitari, forma ciutadans i intel·lectuals? O només fabrica especialistes i els professionals que la societat exigeix? Formar ciutadans era l'aspiració de les humanitats, la funció que reclamaven abans de la universitat: formar

intel·lectuals havia estat aspiració reconeguda de la universitat. En la realitat fragmentada que ha substituït els anhels de saber universal i de totalitat que constituïren l'herència del Romanticisme, també el savi, l'home que aspirava al coneixement universal, ha vist el seu saber fragmentat: el seu lloc, l'han ocupat els especialistes, els tècnics del fragment. Ja Valéry, lúcid i càustic com solia, ho havia advertit l'any 1925, que reduir-ho tot a professions era un perill per a la intel·ligència. L'intel·lectual, a partir del compromís ètic i polític que assumia, anava mantenint un espai crític de contrast, públic, que reflectia i controlava la realitat social, producció d'ideologia inclosa. Ara, alguns professionals i especialistes proven d'omplir, en els mitjans de massa, el buit que han deixat. L'espai públic és dominat pel soroll, i sovint, qui té autoritat o la crea, en aquest espai públic, és qui en té el control tècnic i econòmic.

Refundar les humanitats implica crear un sistema de comunicació entre aquestes disciplines i institucionalitzar —amb tots els problemes que comportarà— aquest sistema en l'ensenyament: entre els docents i cap als discents. Potser és l'hora de tornar a l'enciclopèdia, no sé si ara per mitjà de la tan invocada interdisciplinarietat. Un sistema on s'expliqués també transversalment: on les característiques, per exemple, dels períodes històrics, quedessin fixades per a totes les cultures i servissin tant a mare dels fets polítics com dels fets artístics, o literaris, o filosòfics: on, també, per exemple, s'expliqués una sola vegada què és el subjecte d'una oració, amb exemples de diferents llengües, i no cada vegada en cada llengua i cada vegada d'una manera diferent.

Hi ha una contradicció, si això és així, entre els especialistes i professionals que fabrica la universitat i la formació que convindria que tinguessin, més universal, amb vista a l'ensenyament. Però, a més, l'actual compartimentació i separació de les matèries en l'ensenyament fa sovint impracticable una situació d'entesa. Els poders públics, l'Administració, en tenen prou de nomenar una comissió —una de les que periòdicament es creen per a fer veure que es replanteja tot i al capdavant per a no tocar res— amb representants de totes les matèries d'humanitats i especificar a

continuació el total de temps que poden ocupar entre tots: després, només cal deixar-los sols i cada un d'ells es converteix, per raons gremials, en defensor a ultrança de la pròpia parcel·la, en paladí aferrissat de la seva matèria contra totes les altres.

Si la societat vol tècnics i especialistes —o sigui, si els formats en les humanitats més noves troben feina fora de l'ensenyament i els altres no—, l'ensenyament potser demanaria universalistes. Però l'ensenyament no és percebut com a productiu, i, doncs, tendeix a imposar-se el model que sembla que pot fabricar professionals de cara al mercat.

Aquest càlcul que faig, que la comunicació entre matèries i l'universalisme haurien de remoure l'actual tancament en si mateixa de cada una i l'adherència que les caracteritza al particular i concret, si és correcte, o si sembla que pot ser encertat, hauria d'implicar un retorn de l'educació, en tots els seus graus, a un objectiu de formació que s'acompleixi allhora amb el de transmissió de sabers particulars.

La meua proposta fóra, doncs, que hi hagués professors d'interseccions o d'assignatures compartides, i professors de matèries universals. Que aquests professors també existissin a les facultats, evidentment a cada una de les segregades de filosofia i lletres, veres taifes sense comunicació, però també a les tècniques de lletres i de ciències, i asseguressin la connexió necessària entre la ciència i les humanitats.

3. Els filòsofs, els literats, callen —o s'apliquen a allò que els caracteritza com a professionals, com a tècnics o especialistes—, i els mitjans de comunicació, instrumentalitzats pels poders i en mans dels tècnics i professionals que hi treballen, parlen contínuament, generen un incessant soroll de paraules i imatges. Una pregunta concreta: per tal d'obtenir, de primer en l'ensenyament però en tota la societat a la llarga, un àmbit de recepció intel·ligent, crítica, és millor la fe, una mica essencialista, de Marc Mayer en el «nucli dur» de les humanitats, o l'esperança, que es presenta com a més pragmàtica, de Ricard Torrents en les noves humanitats?

En el fons d'aquest tema hi ha una qüestió que tots els ponents han tingut en compte. La idea, tan arrelada en la societat, que l'útil són les ciències i les aplicacions que en deriven, i que les lletres, les humanitats, no serveixen de res —o serveixen d'ornat, com les flors. Plantejaments com el de David Jou permeten de sospitar que, en darrera anàlisi, les ciències, com a activitats teòriques, són tan contemplatives i inútils com les lletres —*litterae*. recorda Torrents, havien estat tant les unes com les altres. Les ciències, però, tenen conseqüències tècniques i les disciplines que se n'ocupen són unànimement considerades les més útils. Potser les noves humanitats s'assemblen a aquestes tècniques i els professionals que les exerceixen ben cert que són comparables als humanistes —l'exemple dels quals adueix Torrents—, que van haver d'espavilar-se aplicant a la vida, a la realitat, els sabers que posseïen per poder ser considerats útils i obtenir-ne un treball. Ara, els humanistes que van crear noves professions no s'havien format en disciplines que específicament s'hi apliquessin —perquè, si de cas, ells les fundaven, o s'originaven de la feina que feien—, sinó precisament en el nucli dur de les humanitats que Mayer té per irrenunciable. Concebudes, això sí, com l'únic accés al coneixement de l'home. Els humanistes n'allargaven els braços, aplicaven a la vida, a la realitat, la formació que tenien, però no perdien de vista l'home. Si substituïm les humanitats per les noves humanitats, no haurem deixat definitivament encre l'impuls original, la força de les humanitats? O podrem recuperar-los, impuls i força, justament a través de les noves, prescindint de les tradicionals? (En el benentès que tancar-les en el reducte universitari també és, com ja va explicar Eliot, prescindir-ne, en definitiva: si els romans són com els egipcis, la cultura i la llengua romanes són un objecte d'estudi, tant d'especialistes com qualsevol altre, però no cal que tinguin el paper en la formació de l'individu que se'ls havia conferit, com a cosa essencial, en l'ensenyament centrat en les humanitats.) De la mateixa manera que ningú no pot pensar a prescindir de les feines que proporcionen el fonament de les tècniques —si les tècniques són també coneixement, a més de pràctica—, hauria de ser igualment clar que

les noves humanitats no han de perdre la connexió amb les humanitats tradicionals, a partir de les quals s'han configurat no solament com a activitats, sinó també com a sabers específics. És clar que es pot discutir com la mantenen, la connexió, però cal témer que, si no la mantenen d'alguna manera viva en el nivell de la formació i la instrucció dels ciutadans, de fet, les ara dites «noves humanitats» perdin fonament i es dissolguin en pràctiques —a part que se'n poden anar separant noves noves-humanitats. El sistema de les humanitats sembla que també hauria de tenir un centre, per a poder tenir força: no solament un centre teòric, abstracte —l'home, la tradició de l'humanisme—, sinó un centre format per unes disciplines que hi hagués acord a considerar bàsiques, fonamentals. No per raons essencialistes, sinó perquè realment es considerés que el resultat que produeixen és l'educació mateixa, la capacitat de raonar i captenir-se humanament, els ciutadans que en són destinataris. Ja el pseudoplatònic Clitofont demanava quin era l'*érgon* de l'activitat intel·lectual (409 a-b). La feina dels arquitectes o dels metges, raonava, prou que es veu que té un resultat, un *érgon* —allò que construeixen, els edificis; la curació que produeixen, la salut—; i el de les humanitats, el de l'activitat intel·lectual no aplicada, quin és?

41

4. Si algú creu encara que no és inútil l'educació, la formació basada en el nucli dur de les humanitats, segurament també serà del parer que s'ha de concebre en termes d'una inversió a llarg termini. És clar que el comú dels mortals, en els temps que corren, són partidaris de capitalitzar, tan aviat com es pugui, les inversions. Pot haver-hi qui pensi que una manera ràpida de capitalitzar la inversió educativa fóra la reducció a aplicació i tècnica de les matèries, del saber que cal transmetre. Tot i que no estic segur que el comportament del mercat de treball confirmi a bastament aquesta idea, sí que em sembla dominant. Podria ser, penso, que, a la llarga, el mercat també preferís, per a segons quins llocs, no especialistes sinó gent de formació més fonamental, més especulativa.

Les velles humanitats eren solidàries d'un sistema educatiu que jerarquitzava els estudiants segons la intel·ligència i l'a-

plicació de cada un i que favorejava la competitivitat entre ells com a mitjà de superació. Els vents demagògics —del tot per a tothom, però cada vegada més dolent, tot— no es veu que bufin a favor d'una concepció de l'educació d'aquesta mena. I si, així les coses, les humanitats fossin reivindicades pels interessats a mantenir, a favor d'una facció, els valors que vehiculeu?

Diu Mayer que les humanitats no són, elles, de dretes ni d'esquerres —si m'era permès de dir-ho a l'antiga. Però és clar que és la dreta, i la iniciativa privada en comptes de l'educació pública, la que més es pot permetre inversions a llarg termini. Això implicaria el risc de deixar l'educació per a tots —escolaritzats no estudiants— plena de tècniques i manualitats —assistencial i per a pobres, com de vegades sembla que es vulgui deixar el sistema sanitari— i reservar les humanitats per als col·legis de pocs, per a l'educació que es pugui permetre el luxe de ser elitista, de les inversions a llarg termini i més segures. No em sembla que convingui una aristocratització de les humanitats. No em sembla que convingui ni a les humanitats ni a la societat. Cal no deixar sense valors, més enllà dels del consum, el comú dels ciutadans. Una cultura per a tots vol dir la possibilitat, per a tots els que puguin i vulguin arribar-hi, d'esforçar-se a assolir-la, de treballar a fons per obtenir-la. No vol dir repartir a tots, sense esforç, sense al·licient intel·lectual, engrunes o còpies de segona o tercera mà. La cultura, diuen les humanitats, es guanya: ningú no pot regalar-la i ningú no pot comprar-la, deien els filòsofs: fins que arribaren els sofistes i la posaren a la venda —la cultura o l'eficàcia a curt termini i prou? Els uns estimaven la saviesa, volien posseir-la: els altres es captienien com si ja la tinguessin, com si fossin savis. Els uns eren especulatius: els altres, pragmàtics. Ara, però, no discutim ben bé el cas de filòsofs i sofistes, ni tenim davant el debat dels humanistes entre l'*ocium* de l'estudi i el *perpetuum negotium* de la política i les guerres. Ara tenim també un sistema educatiu llavors impensable i les esperances dels que ens han precedit que aquest sistema formi ciutadans, intel·lectuals. És clar que cal que trobem un model de comunicació entre les humanitats de sempre i les noves, que mirem de respectar la intel·ligèn-

cia. El saber universal no és possible, com ho havia estat en altres èpoques —ningú no gosaria proclamar-se savi universal, després de l'Arnheim de Musil. Però caldrà trobar un mitjà de comunicació entre les especialitats i les tècniques, altrament tan necessàries, i donar suport al treball i l'aplicació sobre una base forta, sobre allò que, tot comptat i debatut, s'adveri fonamental en les humanitats —un nucli dur que correspongui al de les ciències.

